

el qual (I, 20) es pot fixar en l'any 1245, la data en què passà als dominis del nostre Rei. Més notícies, sobretot en l'aspecte eclesiàstic, es trobaran en SSiv, *Nomencl.*, 164-165; fins a 1535 no fou desmembrada de Polop, en qualitat de rectoria de moriscos, amb els annexos de Micleta [*Muleta* és err.] i la Torre o Torreta d'Altea. Per Lapeyre (*Géogr. Esp. Mor.*, 47) sabem que tenia 86 cases de moriscos encara en l'any 1535; i que aquests, davant les amenaces creixents de l'aprofitat «patriarca», el bastard castellà Juan de Ribera, es traslladaren a Algèria l'any 1584; segons SSiv. acabà de ser destruïda per pirates d'Alger; després, el 1609, tornava a tenir 80 focs que es declaraven «cristians vells» segons Boronat-Reglà (*An. Un. Val.* 1964, p. 113).

No tots els moriscos callosins es resignarien, però, a perdre la pàtria: entre altres raons m'ho prova el fet que l'any 1583 trobem un morisc per nom «Miquel Callosa» exercint, al Real de Gandia, la professió de «tirador de xarop» (CBarceló, *Sharq-al-And.* I, 67, 198), en què foren tan hàbils aquelles víctimes de la noblesa forastera, no sense alguna complicitat de l'àvida *avara poverità*. I ben cert n'hi hauria d'altres, entre aquells «80 cristians vells» de 1609, que hi devien tornar dissimulant.

Encara que en temps d'Escolano tot just s'anava repoblant, aviat cresqué en importància; tan fortament que un agent del Centre, el nov. de 1764 formulava la pregunta «Si es ciudad o villa o lugar, y si es cabeza de algún partido o territorio», a la qual cosa respongueren els capitulars, sobretot amb un fet eloqüent d'agrimensura ja tradicional: «que es villa y tenida por cabeza del distrito de la medida Sarriana --- sólo en este respecto de la medida; --- ha sido usada en los pueblos del distrito, a excepción de Altea, Benissa y Calpe; y también la usaban los de Benidorm, pueblo perteneciente al part. de Villajoyosa, --- esta barchilla era mayor que la empleada en Altea, Villa Joyosa y Alicante, tres celemines por cahiz» (Salvà).

El distintiu d'*En Sarrià* li ve d'haver estat donada al famós privat de Jaume II, el nom del qual i les seves possessions ja ens consten allí, p. ex., en doc. de 1323: «Barnard de Serrian» (*BABL* IV, 448). No curarem d'anomenar els altres senyors que l'heretaren, però la casa de Montcada havia pretès canviar-li el nom, de manera que el 1609, en què n'era senyor llur hereu Marquès d'Aitona, li diuen *Callosa de Moncada* (B-Reglà, l.c.). Més notícies sobre En Sarrià en *El Arch.* IV, 278 ss., 319; VII, 342 etc.

Convé consignar ací el nom de partides, hidrònims i des poblats que hi registren els nostres geògrafs i historiadors, entre altres raons perquè posen de relleu la gran quantitat de topònims mossàrabs (que imprimeixo espaiats) i *aràbics* (cursiva), que hi predominen. «Fuentes de Montroy», «font de Micleta», «font del Moro (a *Algar*)», «Font de la Figuera» (Salvà II, 21), «Hort del Senyor» (ib. I, 22); «partida *Colomina*», en doc. de 1865 (Salvà I, t. 27), «partides del Puador i del Colomer» (doc. de 1721, Salvà, 33), «ermita de St. Sebastià a la pda. rural d'*Adzanet*», «junto a la de

Alxovà» al SO. de Callosa» (I, 45); «Erm. de St. Miquel i Sta. Bàrbara», pda. de *La Rabosa*, al NE. de la vila (ib. 46), «erm. de St. Vicent F.», al S. de Callosa, a la pda. *Mosmai*, a uns 4 k., a. 1771, «frente al camino del *Marxequivir*» (I, 47); «erm. de St. Jusep, al S., pda. de *Micleta*»; *Marxequivir*, a l'E. de Callosa, doc. de 1845 (p. 48), «erm. de St. Llorenç, vora la casa del *Mosmai*» a. 1872 (Salvà II, 49) (SSiv. la situa a la pda. d'*Alcoleja*); «pda. de *Moya*, a la ratlla de Polop».

Tant Adolf Salvà (II, 49) com Sanchis Sivera hi troben l'ermita de la Verge dels Dolors; pda. de *Mirambó* a 5 min. de la vila (Salvà II, 97); la Mina, a la Serra *Almedia* on havien cercat or (II, 98). SSiv. hi afegeix els des poblats de *Benigimet* i altres ja citats (errant el de *Micleta*). I algun més en trobaríem encara en Cavanilles (II, pp. 235-237). No deixarem de dedicar article especial a alguns d'aquests noms, no sols *Micleta*, *Marčekibir*, *Mosmai*, *Xovà*...

Sobre l'*ETIM.* a penes s'ha escrit res, fora del meu diagnòstic provisional mossàrab d'E.T.C. (I, 254, 260); car manca de tot valor l'afirmació que els moros en deien *Caluja* (basada només en una dita del xarlatan Escolano, *Déc.* II, 63). Salvà, erudit seriós i crític, es limità a dir «si el nombre de Callosa es de origen latino y se le dio a esta villa por la dureza del terreno sobre el cual fue edificada es cosa que al etimologista incumbe dilucidar» (o. c. I, 15).

No hi ha altre indicati assegurat que la repetició del nom en el de *Callosa de Segura*, ja fora del nostre domini lingüístic, 5 k. a l'E. d'Oriola. Deu ser també nom antic; fou conquistada per Jaume II l'any 1296, en rescatar aquelles terres cedides a Castella per la generositat del Conqueridor, després de sotmetre'n amb sang catalana els mahometans. Avui és població considerable, que ja tenia 550 cases en temps d'Escolano, i n'hi ha altres notícies datades de 1384, 1572 etc (GGRV, 88, 880, 881, 186 etc.).

El fet de no trobar-se aquest nom, ni res de semblant, al Nord de l'Ebre, i aparèixer en dues de les comarques més plenes d'arabismes, ens pot fer pensar si no ho pot ser també; mentre que no podem reconèixer valor indicatiari al fet que *callosa*, *-osa*, és més viu avui en castellà corrent, que en la nostra llengua: perquè no sempre haurà estat així, i queden rastres dels descendents del ll. CALLUS 'd'urúcia, duralló',¹ i dels seus derivats, en els nostres parlars regionals i els autors catalans antics.

No faltaria alguna base en àrab, si ho cercàvem insistentment, sense descoratjar-nos per l'aspecte vagament romànic, que és innegable en el nom; i per l'absència d'un article CALLOSUS en el *REW*, i de tot derivat semblant allí, s. v. CALLUM. Per més que no hi ha (o a penes) arrels *qls* o *qlş* en àrab.² Sí que és de bon àrab *khl* amb acc. principal de negror: de la qual ve no sols el tan conegut *kubl*, nom del colorant, d'on vénen el cat. *alcofol*, fr. *alquifoux*, cast. *alcohol* (amb l'ulterior valor químic d'esperit de vi).